

ontmaskering van de Philips-ideologie is. In vakbondskringen noemt men Philips wel eens een onontgonnen gebied (organisatiegraad van ongeveer 10% in Eindhoven e.o. tot 20% landelijk). Wellicht levert dit boek een bijdrage aan het 'ontwikkelingswerk' aldaar.

Theo Bouwman

BOEKBESPREKING

M.J. Huiskamp, Shop stewards en arbeiderszeggenschap. Alphen aan den Rijn, 1976.

Over de specifieke situatie van de arbeidersbeweging in andere west-europese landen, de door haar ingevoerde strijd en de in deze strijd ontwikkelde organisatievormen is in Nederland weinig bekend. Dit hangt samen met het feit, dat er tot nu toe slechts weinig vertaalde publikaties of zelfstandige studies verschijnen, waarin gepoogd wordt om gegevens over de konkrete ontwikkelingen van de arbeidersbeweging in andere Europese landen voor een breder publiek toegankelijk te maken.

Het is daarom van belang om aandacht te schenken aan de dissertatie van Huiskamp over de ontwikkeling van de shop stewards' organisatie in Engeland, al is het onderzoek beperkt gebleven tot één bepaalde bedrijfstak: de metaalverwerkende industrie.

Niet alleen het onderwerp, maar ook de door Huiskamp beoogde aanpak is een reden, waarom deze studie speciale aandacht verdient. In dit onderzoek wordt namelijk een poging ondernomen om de in de Nederlandse sociologie gebruikelijke geïsoleerde benadering van de arbeidsverhoudingen en vakbeweging te vermijden. Het mogelijke succes van een dergelijke poging is in eerste instantie afhankelijk van de wijze, waarop de ontwikkelingen van de vakbeweging in samenhang met de ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen geanalyseerd worden. Met andere woorden: vanuit welke theoretische gezichtspunten wordt het onderzoek opgezet en welke begripsmatige onderscheidingen worden ontwikkeld teneinde een concreet empirisch onderzoek naar de voor de ontwikkeling van de Britse vakbeweging meest relevante aspecten van de sociaal-ekonomische en politieke verhoudingen te kunnen uitvoeren.

Helaas is Huiskamp op dit punt uiterst summier. Het door hem gekozen theore-

tisch gezichtspunt wordt als volgt aangegeven: "De vraag naar de omstandigheden, die aantal en activiteiten van shop stewards bevorderen, heeft geleid tot een historisch-structurele benadering. Structureel, omdat in feite wordt nagegaan in welke fase van de industriële ontwikkeling van de britse metaalverwerkende industrie de shop stewards tot ontwikkeling komen. Historisch, omdat het te verwachten is, dat dat moment van betekenis is voor latere ontwikkelingen" (pag. 29).

Afgezien van de zeer onspecifieke en dus onbevredigende wijze, waarop het begrip 'historisch' wordt toegelicht, is dit citaat van grote betekenis, omdat 'structurele' analyse gelijk wordt gesteld met analyse van de 'industriële' ontwikkeling. Zoals bekend worden in de nederlandse sociologie, in aansluiting op het taalgebruik in de angelsaksische sociologie, de begrippen 'industriële ontwikkeling', 'industriële samenleving', e.d. gehanteerd om de ontwikkeling van de kapitalistische produktiewijze te reduceren tot technologisch aspekt van deze ontwikkeling. Met andere woorden: de ontwikkeling van de technologie wordt geabstraheerd van de maatschappelijke verhoudingen, waarin die ontwikkeling plaatsvindt.

In feite sluit Huiskamp bij deze theoretische traditie aan, wanneer hij in zijn beschrijving van de britse metaal-industrie de nadruk legt op de technologische veranderingen en de daaruit voortvloeiende konsekventies voor de werksituaties van metaalarbeiders. Weliswaar schenkt Huiskamp ook nog aandacht aan de maatschappelijke verhoudingen, waarin het produktieproces plaats vindt, maar daarbij worden deze verhoudingen gereduceerd tot de machtsrelaties in de afzonderlijke bedrijven en de in deze bedrijven gehanteerde beheerstechnieken. De ontwikkeling van deze beheerstechnieken wordt overigens weer afgeleid van de technologische ontwikkeling.

In de uitwerking van het onderzoek steunt Huiskamp op de door Kern en Schumann gemaakte onderscheidingen in fasen van technologische ontwikkeling en de daaruit afgeleide typologie van werksituaties (H. Kern, M. Schumann, *Industriearbeit und Arbeiterbewusstsein*, 1970). Belangrijk verschil met Kern en Schumann is dat hun onderzoek gericht was op de analyse van de ervaringen en het bewustzijn van individuele arbeiders, terwijl het bij Huiskamp gaat om organisatievormen van arbeidersgroeperingen. Ondanks de grote beperktheden en eenzijdigheden van het onderzoek van Kern en Schumann is het hun toch gelukt om zowel theoretisch als empirisch bepaalde verbanden te ontdekken tussen individuele arbeidssituatie en individueel arbeidersbewustzijn.

Bij Huiskamp wordt echter op geen enkele wijze duidelijk wat de mogelijke relaties zouden zijn tussen arbeidssituaties en organisatievormen. Dat geldt op theoretisch niveau: Nergens wordt duidelijk gemaakt welke theoretische noodzakelijke of plausibele verbanden zouden kunnen zijn tussen de ontwikkeling van de technologie en de ontwikkeling van de shop stewards' organisatie.

Maar het geldt evenzeer op empirisch niveau: De beschrijving van de technologische ontwikkeling van de britse metaal-industrie en de beschrijving van de ontwikkeling van de shop stewards' organisatie vormen twee naast elkaar staande schetsen. Het enige wat men kan konstateren is, dat de jaartallen in de fasering van beide ontwikkelingen soms met elkaar overeenkomen. Maar over de samenhang tussen beide ontwikkelingen wordt de lezer niets gewaar. Het van vele kanten naar voren gebrachte bezwaar van het technologisch determinisme, waaraan Kern en Schumann zich schuldig maken in hun onderzoek gaat dan ook niet op voor het onderzoek van Huiskamp: De ontwikkeling van de shop stewards' organisatie wordt door zijn 'historisch structurele' analyse op geen enkele wijze gedetermineerd.

Wellicht heeft deze omstandigheid ertoe geleid, dat naast de 'historisch structurele' benadering nog een tweede theoretische benadering wordt geïntroduceerd om de veranderingen in de shop stewards' organisatie inzichtelijk te maken: het symbolisch interaktionisme. Gezien de aard van het onderzoek ligt het allerminst voor de hand om een theoretische oriëntatie te hanteren, die gefixeerd is op de processen van betekenisgeving in interacties tussen individuen, waarbij de nadruk valt op de uniciteit van interactie-situaties. Het gaat bij de ontwikkeling van organisatievormen van de arbeidersbeweging niet zozeer om unieke interactie-processen tussen individuen, maar ook kollektieve ervaringen van de arbeidersbeweging en de afzonderlijke delen daarvan, die niet opgelost kunnen worden in individuele processen van betekenisgeving. Wanneer dat laatste echter wel geprobeerd wordt, zoals Huiskamp in zijn beschrijving van bepaalde aspecten van de shop stewards' organisatie, dan zijn idealistische konstrukties het resultaat. Zo worden bijvoorbeeld onderhandelingen tussen arbeiders en ondernemers door Huiskamp idealistisch geduid als definiërings- en herdefiniëringsprocessen: "De werkplaats- en bedrijfsunderhandelingen over de arbeidsvoorwaarden en de inrichting van het produktie-proces zijn definiërings- en herdefiniëringsprocessen over elementen van situaties" (pag. 110). Het gevolg van deze benadering van arbeidsverhoudingen en vakbeweging is, dat Huiskamp in zijn beschrijving van de ontwikkeling van de shop stewards' organisatie de aandacht vooral richt op de veranderingen in de structuur van de shop stewards' organisatie. De lezer wordt dan ook uitvoerig ingelicht over mogelijke rollen van de shop steward, spelregels in het overleg met de ondernemers, de onderlinge verhoudingen tussen vakbondsleden, shop stewards en vakbondsapparaat in de verschillende perioden. Het door Huiskamp gegeven historisch overzicht over de ontwikkeling van de shop stewards' organisatie heeft dan ook vrijwel uitsluitend op de organisatievormen betrekking.

Door de eenzijdige aandacht voor de vormen krijgt de lezer geen enkel inzicht in de ontwikkeling binnen de britse vakbeweging, omdat buiten beschouwing blijft dat organisatievormen ontwikkeld worden in de strijd die door de

arbeidersbeweging wordt gevoerd. Het zijn de kollektieve ervaringen die in de strijd om hoger loon, om werkgelegenheid, tegen opvoering van arbeidsintensiteit, e.d. worden opgedaan, die ertoe leiden dat de arbeidersbeweging haar organisatievormen aanpast aan de specifieke verhoudingen, omstandigheden en inzichten op een bepaald moment in een bepaald land.

Zonder een analyse (hoe globaal ook) van deze inhoud van de strijd van de arbeidersklasse, blijft elke analyse van organisatievormen in de lucht hangen. Bij Huiskamp zoekt men echter tevergeefs naar een historische analyse van bijvoorbeeld de loonstrijd in de britse metaal-industrie, de betekenis van bepaalde loonvormen (m.n. het stukloon) in deze strijd en de wijze waarop historische strijdervaringen tot uitdrukking komen in de ontwikkeling van bepaalde organisatievormen (zoals de shop stewards' beweging).

Slechts in het als motto weergegeven citaat van Günter Grass komt een rudimentair inzicht tot uiting, dat de vorm van de strijd afgeleid moet worden van de inhoud: "Alleen wie heel goed luistert, hoort hoe zich op het werk, overal waar stukloon regeert en prestatie principe is, klein als gruis woede ophoopt, een plaats inneemt, nog geen uitweg vindt, maar die wel zoekt". Voor Huiskamp betekent het stukloon slechts, dat er 'onderhandelingsmoeilijkheden' zijn tussen arbeiders en individuele ondernemer. Het luisteren gaat hem kennelijk slecht af.

Harry van den Berg